

Trudności wychowawcze występujące w wieku przedszkolnym

Wiek przedszkolny to idealny okres dla dziecka na zapoznawanie się z niezliczonymi wymaganiami, jakie stawia mu otoczenie. Małe dzieci mają swoistą właściwość przyswajania tego, co im przekazują dorośli. Lubią się uczyć, ponieważ chcą wszystko wiedzieć.

A szczególnie wiedzieć jak się zachować, żeby się przypodobać rodzicom, innym dorosłym i otoczeniu.

Celem właściwie pojmowanego wychowania jest budowanie w świadomości dziecka tego, co nazywamy sumieniem. Jest to samodyscyplina, dzięki której w przyszłości dziecko będzie postępowało i zachowywało się właściwie, mimo, że nikt nie będzie mu podpowiadał co trzeba robić. Doraźne instruowanie dziecka jest środkiem do celu, jakim jest ukształtowanie się jego osobowości, w ten sposób, że instrukcje rodziców staną się dla dziecka nakazami wewnętrznymi.

W wieku przedszkolnym dziecko dojrzewa do stopniowego przejmowania odpowiedzialności za własne bezpieczeństwo, kontakty społeczne i zachowania.

Trzeba mu więc uświadomić, że wszystkie zachowania sprowadzają się do respektowania ogólnie przyjętych, określonych zasad. Okres pójścia do przedszkola oznacza dla dziecka konieczność nawiązania nowych kontaktów, zarówno z rówieśnikami, jak i z dorosłymi. Kontakty te przebiegają na płaszczyźnie nowych sytuacji i zależności. Dziecko przychodzi ze świata instynktownych związków i przyzwyczajzeń utrwalonych w środowisku rodzinnym, do wspólnoty zorganizowanej według nowych reguł. Reguł, które trzeba poznać, zrozumieć, a w konsekwencji nauczyć się im podporządkowywać. W większości, dzieci potrafią podporządkować się tym regułom i normom. Jednakże pojawiają się i takie, które ich nie respektują, sprawiając różne trudności wychowawcze.

Trudności wychowawcze mogą mieć różny charakter i różny ciężar gatunkowy – od nieposłuszeństwa w sprawach zupełnie niewielkiej wagi i drobnych

kłamstw, oszustw, aż po całkowicie niebezpieczne zachowania agresywne. I to właśnie agresja współcześnie jest zjawiskiem, które zaczyna nabierać coraz większych rozmiarów i pojawiać się u dzieci już od najmłodszych lat.

Agresja to działanie, którego celem jest zniszczenie, poniżenie, pogarda. To zachowanie skierowane przeciwko komuś lub czemuś (świadome lub nieświadome) i prowadzące do wyrządzenia krzywdy fizycznej lub psychicznej.

Najczęstsze rodzaje agresji to : agresja słowna, agresja psychiczna i agresja fizyczna. Osoba agresywna charakteryzuje się następującymi cechami :

- ma kłopoty z przestrzeganiem przyjętych norm, zasad;
- wykazuje dużą aktywność i energię, chcąc panować nad otoczeniem; podporządkowując sobie innych i czerpiąc z tego satysfakcję;
- ukrywa swoją niską samoocenę, robiąc wrażenie osoby pewnej siebie;
- udaje, że nie potrzebuje innych ludzi;
- porównuje siebie z innymi, czując się przy nich lepszym, lekceważąc i poniżając ich;
- jest agresywna zwykle wobec słabszych od siebie;
- lubi manifestować swą siłę fizyczną;
- czuje się często zagrożona przez innych, wobec tego stanowczo broni swoich potrzeb i dążeń;
- jest zwykle nastawiona na „nie” i wobec dorosłych potrafi również być agresywna.

Mówimy o kimś, że jest agresywny, gdy : nie potrafi kontrolować swoich reakcji; cechuje go nagminna wrogość wobec innych – systematycznie wyśmiewa, ośmiesza, bije, kopie innych; jego reakcje agresywne są nieadekwatne do zaistniałych sytuacji; jego zachowanie charakteryzuje się dużą liczbą aktów agresji.

W działaniach profilaktycznych dotyczących agresji podaje się, że dorośli powinni nauczyć dzieci : rozpoznawania i nazywania swoich emocji; umiejętności podejmowania zachowań asertywnych czyli rozumnego

odmawiania jeśli taka potrzeba; przestrzegania norm i zasad postępowania, które zostały jasno określone (np. „nie wolno bić”); nauczyć empatii czyli umiejętności wczuwania się w uczucia osoby poszkodowanej; szukania różnych sposobów rozwiązywania problemu (co mam zrobić, gdy jestem zły) i wreszcie wyładowywania agresji w pozytywnych działaniach : sporcie, ekspresji twórczej.

W literaturze istnieją różne stanowiska dotyczące genezy agresji. Jedni badacze określają ją jako instynkt, inni traktują ją jako nabyty popęd, nawyk lub reakcję na frustrację. Źródła agresji upatrywane są też nie tylko w nieprawidłowym rozwoju biologicznym, fizycznym człowieka, ale także w niewłaściwych relacjach międzyludzkich w grupach pierwotnych, a zwłaszcza w rodzinie.

Można nauczyć się agresji od innych. Dokonuje się to za pośrednictwem takich mechanizmów socjalizacyjnych, jak : naśladownictwo i identyfikacja. Dziecko obserwuje zachowania dorosłych i szybko zauważa, że demonstrowana siła przynosi skuteczne rozwiązanie wielu spraw.

Współczesne orientacje psychologiczne podkreślają, że agresja stanowi negatywny skutek niewłaściwego wychowania w rodzinie, poczynając od najmłodszych lat. Niekorzystne wpływy domu rodzinnego są zawsze wielotorowe. Wszystkie złe i dobre wzory, wszystkie przyzwyczajenia, zakazy i nakazy wyniesione z domu rodzinnego i nabyte we wczesnym dzieciństwie utrwalają się na bardzo długo, często nawet na całe życie. W wielu domach brak jest harmonii i dobrego współżycia rodziców, a atmosfera domu jest pozbawiona radości i spokoju. Przed dzieckiem nie da się ukryć wzajemnej niechęci rodziców, dlatego reaguje ono lękiem, przygnębieniem oraz innymi zaburzeniami zachowania. Dziecko wychowywane w atmosferze ciągłych kłótni, wzajemnej niechęci i agresji, przejmuje niekiedy wszystkie formy takiego zachowania się rodziców. Podobnie, jak rodzice używa wulgarnego słownictwa, jest agresywne w stosunku do innych dzieci, wymyśla, przeżywa je. Liczy się tylko z mocniejszymi od siebie i ustępuje jedynie przed siłą.

Do pogłębienia zaburzeń w zachowaniu dziecka mogą się przyczynić złe warunki materialne i mieszkaniowe rodziny, uniemożliwiające zaspokojenie potrzeb i pragnień dziecka, a powodujące reakcję obronną w postaci agresji. Bardzo dobre warunki materialne i dobrobyt także nie wystarczają dziecku do właściwej atmosfery wychowawczej. Rodzice zapewniając dziecku tylko dobra materialne, nie znają jego rzeczywistych przeżyć, nie dostrzegają jego problemów. A dziecko „zepsute” dobrobytem nie daje z siebie niczego pozytywnego. Nie ma więzi i porozumienia między nim, a rodzicami. Rolę wychowawcy przejmuje więc wtedy telewizor i komputer, często pokazujące okrucieństwo i przemoc – jako środki służące do osiągnięcia swoich celów. Często niektórzy rodzice, bardziej lub mniej świadomie aprobują agresywne zachowania dzieci, traktując je jako formę samoobrony przed otoczeniem. Według psycholog M. Ziemskiej, istnieją niewłaściwe postawy rodzicielskie, które prowadzą do zaburzeń emocjonalnych i niekorzystnych zmian w zachowaniu dzieci. Są to :

- postawa odrzucenia (okazywanie ciągłego niezadowolenia, kary nieproporcjonalne do czynów, dokuczanie, krytykowanie, potępienie, wyśmiewanie);
- postawa unikająca (unikanie kontaktu z dzieckiem, brak czasu dla niego, zainteresowania);
- postawa nadmiernie ochraniająca (pozwalanie dziecku na wszystko, rozpieszczanie, uleganie zachciankom, wyręczanie, ograniczanie jego samodzielności, aktywności i stosunków z innymi);
- postawa nadmiernie wymagająca (stawianie zbyt wygórowanych wymagań, osiągnięć, nie liczenie się z dzieckiem realnymi zdolnościami i możliwościami, ograniczanie swobody działania).

Z chwilą rozpoczęcia edukacji przedszkolnej i szkolnej, wszystkie zaniedbania dają o sobie znać ze szczególną siłą i powodują, że już na wstępie dziecko sprawia trudności wychowawcze.

Jak więc postępować w sytuacjach trudnych? Jak korygować zachowania się dziecka? Nie ma na to złotego środka. Jednakże literatura psychologiczna podpowiada, jakie postawy wychowawcze powinny cechować każdego rodzica i wychowawcę. Na pierwsze miejsce wysuwa się tu postawa akceptacji, a więc ufanie dziecku, okazywanie mu swych uczuć, interesowanie się jego poczynaniami, poświęcanie mu czasu, pomoc w pokonywaniu trudności. Równie ważna jest postawa współdziałania, która wyraża się w gotowości rodziców, opiekunów do uczestnictwa w życiu dziecka, w jego działaniach, dawanie dziecku do zrozumienia, że w każdej chwili może na nich liczyć. Powyższe postawy winna uzupełniać postawa „rozumnej swobody”, czyli stwarzanie dziecku warunków do podejmowania inicjatywy, aktywności, nawiązywania kontaktów społecznych, samodzielności i odpowiedzialności za własne postępowanie. Ważne jest przy tym traktowanie dziecka jako pełnoprawnego członka rodziny oraz szanowanie jego indywidualności, mówienie dziecku, że się go słucha i jest się przy nim, co daje poczucie bezpieczeństwa, ważności, motywuje do tego aby stawać się lepszym, uczy optymizmu i wiary we własne siły.

Aby zapobiec konfliktowym i trudnym sytuacjom należy budować pozytywny obraz swojego dziecka poprzez:

- mówienie mu, jakie jest dla nas ważne,
- wysłuchiwanie tego, co chce powiedzieć, wspieranie go,
- wspólne przeżywanie jego radości i niepowodzeń,
- nie lekceważenie jego problemów,
- nie używanie obraźliwych słów wobec niego,
- nie szantażowanie go odebraniem mu swojej miłości, nie mówienie, że nie można go kochać, bo zrobiło coś złego.

Należy wobec dziecka stosować spokojną, ale stanowczą perswazję, być konsekwentnym w podejmowaniu decyzji. Stosować jednolitość wymagań wszystkich członków rodziny, wzajemnie podtrzymując autorytet matki i ojca.

Największą krzywdę, jaką możemy dzieciom uczynić, to zabić w nich wiarę w to, że ukryte w nich dobro może wreszcie zwyciężyć. Mądra miłość rodziców daje najlepszą gwarancję dobrego wychowania dziecka. Jak twierdzi angielski psycholog Penelope Leach : „Miłość do dziecka to pewien zamknięty krąg, w którym działa sprzężenie zwrotne. Więcej dając, więcej się dostaje, im więcej się dostaje, tym bardziej pragnie się dawać. Rodzina to wspólnota polegająca na wzajemnym dawaniu i czerpaniu radości. Wychowanie dziecka natomiast, to jedno z najbardziej twórczych i doniosłych zadań w życiu, bo szczęście każdego z osobna w rodzinie to szczęście dla wszystkich”. Trzeba pamiętać, że znacznie łatwiej nauczyć małe dziecko dobrego wychowania, niż odzwyczaić starsze od złych nawyków, które z czasem przysparzają wielu kłopotów wychowawczych, a dziecku utrudniają współzycie w grupie rówieśniczej.

Literatura :

M. Przetacznikowi „Psychologia wychowawcza”

P. Leach „Twoje dziecko”

B. Szewc „Dlaczego dzieci sprawiają trudności wychowawcze – przyczyny i sposoby ich zwalczania”

B. Zinkiewicz „Przemoc i agresja wśród dzieci i młodzieży”

I. Kolasa „Agresja i przemoc wśród dzieci i młodzieży”